

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫН ЧЫРЫДЫШКЫН ЯАМЫЗЫ
Муниципалдыг бюджеттиг ниити билигнин албан чери
Шуй ортумак ниити билиг школазы Шуй суур муниципалдыг район
«Тыва Республиканын Бай-Тайга кожуун»

Школанын немелде
өөредилге харыылаар
башкызы көргөн
Ооржак Р.Д.
«30».08.2024ч

Директорнун кижизидилге
талазы-биле оралакчызы
чөпшээрээн
Хертек Ш.М.
«30».08.2024ч

Школа директору
бадылаан.
Шагаалан О.О.
«30».08.2024ч

2024-2025 ооредилге чылында

1 класска “Номнун өннүктери” деп класстан дашкаар
курстун программазы.

Шуй суур, 2024г

Тайылбыр бижик.

Ажылчын программа муниципалдыг бюджеттен хамаарылгалыг ооедилге чери Шуй ортумак ниити билиг школазынын 2024 чылдын август 30-те 4 дугаарлыг дужаал-биле бадылаан эге школага болгаш кол ниити ооредилгеге ФКӨС кирилдезинин негелдезинге кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганы организаастаарынын дугайында саавыырнын негелдезинге дууштур кылган.

1-4 класстарга класстан дашкаар номчулгага тургускан чижек ажылчын программа РФ-нын «Россиянын школазы» аттыг өоредилге методиктиг чөвүлелдин тургусканы чижек программага даянып тургустунган. Тыва Республиканын ниити болгаш профессионал өоредилге яамызынын чанында өоредилге-методиктиг чөвүлелдин бадылааны-биле, Э.Д.Ондарнын 1-4 класстарга тургусканы эге школанын номчулга программасынга дүүштүр тургускан.

Чижек ажылчын программада класстан дашкаар «Номнун оннуктери» болгумун өоредиринге неделяда 1 шак, чылда 34 шак көрдүнген. Программага дүүшпес хажыдыдышкыннар номчулга эртемин өоредириниң шактарының кызырылганындан тывылган.

Шактарның кызырылган уржуундан өоренип эртер номчулганын тематикаларынга бердинген шактарның база класстан дашкаар номчулганың шактары кызырылган.

1-4 класстың чечен чогаал курузунун утказы дараазында **номнарның дузазы-биле илереттинер болгаш боттаныр:**

Э.Д.Ондар. 1- 4-кү класска класстан дашкаар номчулга ному. 2000 чыл.

Тыва Республиканын ниити өоредилгезиниң сорулгалары өореникчилерни чечен чогаал оранынче углап, сөстүн уран чурумалдыг овур-хевирин дамчыштыр чогаалдың долу болгаш делгем утка-шынарлыын хөй талазындан угаап билип алырынга дузалап, өореникчилерниң ниити сайзыралынче , оларның билииниң практиктиг болурунче угланган:

- өореникчилерниң чогаадыкчы болгаш интеллектуалдыг шаан, бар курлавырын, сундузун, сонuurгалын долгандыр хврээлелге, улусчу культурага, төрөөн дылынга, улусчу педагогикага даянып тургаш **сайзырадыр;**

- ал-бодунга, өг-бүлөзинге, төрелдеринге, чонунга, будун делегейге хвндүткелдиг болурунга, сагыш-човаашкынның, харысалгалыг болурунга **кижизидер;**

- өоредилгениң янзы-буру хевирлериниң системасын уругларның этнопсихологтук онзагайларын болгаш хар-назынын барымдаалап **чедирер.**

Эге школага чечен чогаал номчулгазының программасы чечен-эстетиктиг болгаш литература шинчилелдиг принциптерге үндезилеттинген.

Чечен чогаал номчулгазынын программасы уругларнын аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Оон иштинде бир онзагай черни өореникчилерни шын чугаалап өоредириниң кол хевирин – номчулганың чаңчылдарын хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажылдарны чорудары ээлеп турар. Номчулга кичээлдериниң кол сорулгазы - номчуурунун ыткыр дыңналдыр хевиринден эгелээш, ханы, медреселдиг иштинде номчуурун чедип алыры.

Чечен чогаал номчулгазы сөстүн чогаадыкчы уран –мергенин билиндирер, чогаалдар номчуурунга уругларнын сонuurгалын оттурар.

Эге класстарга чорудар ажылдарның база бир кол угланышкыны өореникчилернин харылзаалыг чугаазын сайзырадыры. Төп черни сөзүглел-биле ажыл ээлеп турар. Сөзүглел-биле ажылдап тургаш өореникчилер сөзүглелдин темазын тодарадып билир, кол бодалын тодарадып билир, ады (эгеши) оон темазынга болгаш кол бодалынга даянып алгаш адын тывары, кезектерге чарары, сөзүглелдин кезектерин хеп-хенертен, бир катап, оон соонда дээн чижектиг сөстөр-биле харылзаштырып билири, сөзүглелде ажыглаан деңнелгелерни, метафораларны, диригжидилгени тып билири, сөзүглелдин жанрлары-биле таныжары болур

Уруглар чугаа сайзырадылгазынын кичээлдеринге дыл материалдарын хайгаарап, чечен чогаалды номчуп, сайгарып тургаш сөстөрнин кандыг-бир чүвөлөрни азы болуушкуннарны илередирин, оларнын тодаргай уткалыг болурун, чамдык сөстөрниң хөй

уткалыг болурун, аңгы-аңгы домактарга, ылаңгыя харылзаалыг чугаага, чоок болгаш удурланышкак уткалыг болурун билип алыр. Ооң туннелинде уруглар бодунуң бодалын чиге болгаш тода илередирде утка талазы-биле эң-не тааржыр сөстү шилип өөренир, оларның словарь курлавыры чоорту байыыр болгаш идепкейжиир.

Ниити билиглер, арга-мергежил болгаш ажыл чорудулганын аргалары.

Ханы билиг алырынын ажыл чорудулгазы.

Өөреникчилерниң мөзү-шынарында, аажы-чанында (Личностные результаты изучения) хевирлеттинген турар үжүрлүг билиглер:

- өөредилгениң чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- бодунун ажылын туңнеп, унелеп билири;
- Бодунун төрөөн чуртунга болгаш чоннунга, ооң амыдырал-чуртталгазының хамаарылгазын шингээдип алыры;
- өске чоннарның ниити мөзү-шынарының, моральдыг нормаларының талаларын билип алыры;
- бодунун-даа, өске чоннун кижилериниң – даа кылган чуулдериниң эки азы багай талаларының уг-шиин тып билири;
- моральдыг болгаш этиктиг негелделерге дууштур аажы-чаңын таарыштырып, эде тургустунуп билири;
- өске кижилерниң сеткил-хөөннун улежип, сагыш-човаачал болуру;
- уран-чечен, культура-биле таныжып тура, чараш окур-хевирни эскерип көрүп, шилип билири; ол окур-хевирге дөмейлештир кижизиттинери;
- Өөредилгеже, эртем-билигже чуткулдуу;

Өөреникчилерге хевирлеттинген турар үжүрлүг мөзү-шынар:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- ёзу-чурумга чагырткан, укур-дурумун сагып билир кижизиг мөзү – шынарлыг бооп хевирлеттинген турар;
- Оске соок чоннун хамаатыларын аңгылай корбейн, ден эргелиг чоруун кызагдавайн, эки хамаарылгалыг болур.

Чугаа чорудулгазы болгаш медээлер-биле ажыл. (Метапредметные результаты изучения)

Өөреникчилерге хевирлеттинген турары:

- утка болгаш дыл-домаанын талазы-биле чедингир созуглелди пауза, интонация болгаш номчулганын темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянын номчууру;
- чогаалдын адынга болгаш анаа чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдын кол утказын тодарадып билири;
- чогаалдын темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (узундулерни, абзацтарны) дынналдыр номчууру, доктаадып алыры;
- чогаалда болуушкуннарнын дес-дараалашкаан барымдаалап утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билири;
- улуг эвес созуглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бурузунге ат (эге) чогаадыры; башкынын дузазы-биле созуглелдин планын тургузары база созуглелге болгаш оон кезектеринге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири;
- номчаан чуулунун утказын делгеренгей долу дамчыдары болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары;
- уруглар библиотекасында бар номнар-биле таныжары, каталог аайы-биле алфавит ёзугаар номнарны тып билири;
- номчаан номнарынын дугайында кыска чугаалап билири; справочниктер, энциклопедиялар болгаш уругларнын сеткуулдери-биле (журналдары- биле) ажылдап билири;
- чогаалдын кол маадырларынын чугаазын утказын, аянын, чуну кылып турарын барымдаалап оларга унелеп бээри;

Өөреникчилерге хевирлеттинген турар үжүрлүг билиглер:

- номчаан чогаалынга хамаарышкан бодунун узел – бодалын бодунун состери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- номчаан чогаалынын кол маадырынын мөзү-шынарынын дугайында бодунун бодаалдарын чугаалап билири;

- номчаан чогаалынын кол маадырларына болгаш чогаалды бижээн авторнун коружунге хамаарыштыр бодунун узел – бодалын бодунун состери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- домейлешкек ындыг созуглелдерни болгаш айтырыгларга харыыларны бижимел хевирге тургузуп билири;

Чогаадыкчы ажыл-чорудулга (Творческая деятельность)

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- диалогту аянын рольдап номчууру;
- план езугаар созуглелди тургузуп билири;
- хайгаараан чуулунун даштыкы хевирин чугаалап, корген-билген чуулунун дугайында, болган болушкуннун дугайында ханы сайгарылгазын кылып тургаш, чугааларны тургузуп билири;
- бердинген чуруктар езугаар чогаадыгларны чогаадып билири.

Оореникчилерге хевирлеттинген турар үжүрлүг билиглер:

- чогаалдын маадырларынын бирээзинин талазындан (адындан, арнындан) делгеренгей азы допчу чугаа кылып билири; чугаанын сюжедин болгаш кол маадырларынын болушкуннарын улаштыр чогаадыры;
- номчаан чогаалдарына чуруктарны чуруп билири;

Метапредметтиг

Хүн бүрүдө кылыр ажылдар (Регулятивтиг)

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- бодунун кылыр үжүрлүг ажылын планнап билири; салып алган сорулгаларын ёзугаар ажылын кылып билири;
- башкынын айытканын езугаар даалганы кууседип сагыыры;
- ооредиглиг кылдыныгларны аас болагш бижимел хевирге кылып билири;
- болушкун тонгенде оон туннелдерин унелеп демдеглээн соонда эдилгелерни кылып билири;

Оореникчилерге хевирлеттинери:

- башкы-биле демниг ажылдажыышкын узинде чечен чогаалды ооренип шингээдип алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;
- кылып турар ажылдарын ажыл узинде болгаш ажыл соонда шын азы шын эвес кылып турарын боду сайгарып, шинчилеп билири;
- номчулга талазы-биле бодунун ажылын планнап билири.

(Познавательный)

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- херек билиглерни словарьларны ажыглап тургаш тып билири;
- чогаалдарны болгаш оон кол маадырларын деннеп болгаш тускай негелде езугаар ангылап билири;
- чогаалдын кол маадырларынын состерин, кылып турар чуулдерин, аразында харылзааларын шингээдип алыры

Оореникчилерге хевирлеттинери:

- херек билиглерни библиотекалардан, ооредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- амыдыралдын болушкуннарын, чечен чогаалдын хевирлерин, кол маадырларын деннеп болгаш ангылап билири;
- чогаалга унелел берип тура, бодунун амыдыралына даянып, даап бодаашкыннын (логиктиг) чылдагаанын айтып турар харылзааларны аас болгаш бижимел хевирге шын тургузуп билири;

Коммуникативтиг

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- болукке ажылдап ооренири; бодунун бодалындан ангыда эжинин узел-бодалын база дыннап, унелеп билири;
- туннел ундурерде бодунун бодалын тайылбырлап билири болгаш эш-оорунун узел-бодалы-биле деннештирип билири;
- эжинге херек медээнин утказын хажытпайн, шын тода дамчыдып билири;

- демниг ажыл уезинде эжинге дузаны чедирери, бот-боттарын хынажып билири;
- диалог чугаага киржип, чугаанын темазын ханыладып, хогжудуп билири;
- салдыгган сорулгаларны чедип алырда чугааны шын тургузуп билири;

Оореникчилерге хевирлеттинери:

- салып алган сорулгаларны чедип алырда, оске кижилернин узел-бодалдарын база дыннап билири;
- болук-биле ажыл уезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга оореникчилернин алган турар уjurлуг кол билиглери, мергежилдери болгаш чанчылдары.

Эге школаны доозуп тура, уруглар дараазында члдерни билген турар уjurлуг:

- номчулганын шын, медеpелдиг, аянныг номчуур шынарларынын болгаш дынналдыp база иштинге номчуур хевирлерин уруглар шингээдиp апкан турар уjurлуг.

- берге эвес созуглелди литературлуг шын адаашкын ёзугаар медеpелдиг, шын аянныг, чугурту номчуур. Аянныг номчулгага белеткенип ап билир, болгаш рольдар аайы-биле аянныг номчууру.

- созуглел-биле ажыл. Созуглелдин кезектеринин дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле аразында харылзааларын барымдаалап, номчаан чуулун планын тургузары. Улуг эвес чогаалда авторнун кол бодалын илередиp шыдаары.

- чогаалдын киржикчилеринин чугаазын болгаш чуну кылып турарын барымдаалап, оларны унелеп билири.

- бодунун тургузуп алган планын ёзугаар номчаан чуулунун утказын допчулап чугаалап билири. Корген-билген, хайгаараан чуулдеринин дугайында чечен чугаа тургузуп билири. Бодунун номчаан чогаалынын утказын чугаалап, оон маадырларынга характеристика берип билири. Состун созуглелде кирген утказын тайылбырлап билири. Бойдуска азы кижилерге характеристика бээринге эргежок чугула чеченчиткен состер болгаш илередиглерни база созуглелди тып билири.

- чогаалдын хевирлери-биле таныжылга. Улустун аас чогаалынын хевирлери: тоол, ыр, улегер домактар, тывызыктар, кожамыктар, дурген-чугаалар, чечен-мерген чугаалар.

Календарь-тематиктиг планнаашкын, 1 класс

№	Темазы	Шагы	Хуну	
			план	факт.
1	Билиг кичээли. «Экии, эргим өңнүк!»	1	04.09.2024	
2	Чугаа. Домак. Сөс. Хүн чурумун сагып өөрөн!	1	11.09.2024	
3	Чугаа. Домак. Сөс. Слог. Сөстөр кезектерлиг болур.	1	18.09.2024	
4	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Адаттыңыр ажык үннер.	1	25.09.2024	
5	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Аастың, дылдың мергежили.	1	02.10.2024	
6	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Оюн «Чаржып ойнаал!»	1	09.10.2024	
7	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. «Арыкчыгашты ырлажыыл!»	1	16.10.2024	
8	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Катаптаашкын – өөрөдилгениң иези.	1	23.10.2024	
9	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Ыдыктыг саннар - 3, 7, 9.	1	06.11.2024	
10	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Чеди чузун малымайны. Анай.	1	13.11.2024	
11	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Шын сөске чон ынак, шык черге үнүш ынак.	1	20.11.2024	
12	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Үжүк билбес кижиги, үнү чоктан дора.	1	27.11.2024	
13	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Үжүк билбес кижиги, үнү чоктан дора.	1	04.12.2024	
14	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. «Арылар». Сюжеттиг чурук-биле ажыл.	1	11.12.2024	
15	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Дөң черге өөң өгле, дөлеп черге малың малда.	1	18.12.2024	
16	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Чеди чүзүн малымайны. Теве.	1	25.11.2024	
17	Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Шаг чаагай, Шагаа чаагай.	1	15.01.2025	
18	Катаптаашкын. «Хуулгаазын үжүктерим». Чогаадыкчы ажыл.	1	22.01.2025	
19	Катаптаашкын. «Хуулгаазын үжүктерим». Чогаадыкчы ажыл.	1	29.01.2025	
20	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Тыва дылым – төрөөн дылым, дыннап пөкпес мерген дылым.	1	05.02.2025	
21	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Чайны хөглүг эрттирдивис.	1	12.02.2025	
22	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Дыыжы кулак. Тыва чемим – далган, тараа.	1	26.02.2025	
23	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Билбеспейге дузалаш.	1	05.03.2025	
24	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Дыыжы кулак. Баларда пага.	1	12.03.2025	
25	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Коң-коң! Коңга этти!	1	19.03.2025	
26	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес	1	02.04.2025	

	үннер, үжүктөр. Дыыжы кулак. Тывынгырлар, тывыңарам чээ!			
27	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Дыыжы кулак. Чечектерим саглай, саглай.	1	09.04.2025	
28	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Дыыжы кулак. Кежээпейлер.	1	16.04.2025	
29	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Төрелдерим.	1	23.04.2025	
30	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Дыыжы кулак. Тыва дылым онзагай үннери.	1	30.04.2025	
31	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Кажар үжүктөр. Аалчы сөстөр.	1	07.05.2025	
32	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр. Кажар үжүктөр. Ее, Ёё, Юю, Яя кирген сөстөр.	1	14.05.2025	
33	Тыва дылдың алфавиди. Үжүктөр чыскаалы. Мария Кыргыз «Алфавит».	1	21.05.2025	